

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SIGILIILOR DE TIP ICONOGRAFIC DIN SEC. AL XV-LEA

de dr. MARIA DOGARU

Dovadă plastică a interferențelor dintre civilizații¹, sigiliile de tip iconografic au reținut de-a lungul vremii atenția istoricilor și sigilografilor, determinând vii dispute pe marginea etapelor lor de evoluție și a semnificației elementelor însumate în compoziție².

În cancelariile românești primul sigiliu de acest fel validează un act emis în 1403 de Mircea cel Bătrîn³. În imaginea acestui izvor sigilar sînt reprezentate două capete purtînd coroane princiare, redată în profil, avînd între ele o tijă. Treptat imaginea s-a dezvoltat în sensul transformării capetelor în busturi, în personaje reprezentate tresferturi, apoi în personaje întregi, în timp ce tijă a luat înfățișarea unei ramuri, flori de crin, ulterior a unui copac.

Cum se știe specialiștii români care au cercetat această categorie de impresiuni sfragistice au apreciat că ele corespund tipului de majestate folosit în cancelariile suveranilor europeni⁴. Deosebirea cea mai evidentă dintre vestigiile sigilare, individualizîndu-i pe domnii români, constă în reprezentarea în cîmpul sigiliilor de acest tip a două personaje, în timp ce în cîmpul sigiliilor specifice Europei apusene se află gravat un singur personaj stînd pe tron⁵.

În evoluția izvoarelor sfragistice proprii Țării Românești se cunoștea pînă în prezent o singură excepție, respectiv o matrice sigilară în imaginea căreia se afla reprezentat un singur personaj, inelul sigilar atribuit lui Petru cel Tânăr⁶. Adăugăm astăzi un nou exemplar, sigiliul lui Mihail, fiul și coregentul lui Mircea cel Bătrîn. Conservate pe două acte din 1418 ce se păstrează în colecțiile Arhivelor Statului din Brașov, impresiunile sigilare individualizîndu-l pe Mihail au formă rotundă (20 mm) și autentică scrisorile prin care Mihail voievod, coregentul lui Mircea voievod, comunica brașovenilor și rîșnovenilor porunca dată negustorilor din țara sa în legătură cu încasarea datoriilor și zălogirea mărfurilor.

Ambele documente au fost inserate în valoroasa lucrare editată de Ion Bogdan, Relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolul al XV-lea și al XVI-lea¹.

Deși Ion Bogdan a acordat o atenție specială prețiosului material sigilografic păstrat pe actele cercetate, comentînd în studiul introductiv cele mai deosebite exemplare, el nu a consemnat nimic în legătură cu impresiunile sigilare care-l individualizează pe Mihail. În partea a doua a lucrării, unde renumitul istoric a transcris fiecare

document, găsim la sfârșitul textelor scrisorilor emise de Mihail următoarea precizare : "pecete mică de 2 cm, neacoperită cu hârtie, cu legenda *IO MIHAIL VOIEVODA*; coroana cu trei colțuri trece peste legendă"⁸.

Studiind aceste sigilii am identificat în emblema lor un scut rotund încercat cu un bust încoronat reprezentat în profil spre dreapta; coroana pe care o poartă este formată din trei fleuroane ce se termină fiecare cu cîte o stea; este interesant că cea mai mare parte a fleuroanelor ies din scut și trec în exergă. Comparînd aceste impresiuni cu sigiliile de tip iconografic folosite în epoca respectivă constatăm că personajul este înfățișat într-o factură asemănătoare cu cele întîlnite și în compozițiile reunind două personaje (reprezentîndu-i pe domn cu fiul asociat la domnie)⁹. Faptul că în sigiliile pe care le analizăm tot cîmpul sigilar a fost ocupat de un singur personaj, cît și dimensiunile reduse ale suprafeței lor pot fi o dovadă că matricea cu care s-a realizat sigilarea a fost gravată în perioada în care Mihail era încă regent, situație în care el nu putea face aluzie la succesiunea la tron (deci nu-și putea confecționa un sigiliu cuprinzînd două personaje).

În privința modului de confecționare sigiliile la care ne referim sînt impresiuni aplicate în ceară roșie, dovadă a rolului important pe care-l deținea în ierarhia socială posesorul.

În condițiile pierderilor uriașe pe care le-a suferit tezaurul sfragistic național avem datoria de a acorda atenția cuvenită posibilității reconstituirii înfățișării unor sigilii pe baza informațiilor transmise de unele lucrări elaborate cu secole în urmă. În cazul sigiliilor folosite în cancelaria lui Mihail I, în perioada în care era stăpînul absolut al țării (1418 ianuarie-1420 august), putem reconstitui pe baza unor așfel de date înfățișarea sigiliului mare.

Referindu-se la cele două tipuri sigilare folosite în cancelaria nuntului domn Iohan Seyvert preciza, în 1781, că la actul prin care Mihail voievod a confirmat cîsnădienilor libertatea, pe care o primise de la tatăl acestuia Mircea, de a-și paște în siguranță vitele pe teritoriul Valahiei, a văzut un sigiliu mare atașat avînd în cîmp următoarea emblemă : pasărea heraldică în profil, avînd o cruce lungă în cioc; sus în dreapta soarele, în stînga luna în creștere alături de o stea. Legenda: *SIGILLUM MICHAELIS DEI GRACIA VAIVODA TRANSALPINUS*¹⁰.

Remarcăm importanța deosebită a informațiilor privind folosirea limbii latine la scrierea legendei întrucît se adaugă un nou izvor la numărul celor care dovedesc faptul că anterior introducerii limbii slavone în cancelariile românești s-a folosit latina.

Un sigiliu insuficient cercetat pentru a cunoaște evoluția tipului iconografic este pecetea lui Dan pretendentul¹¹. Cum se știe, Dan era unul din cei doi pretendenți din Transilvania care rîvnseau tronul lui Vlad Țepeș (celălalt era Vlad Călugărul). Refugiat încă din 1456

dincolo de Carpați, Dan a fost sprijinit de regatul ungar și a colaborat cu brașovenii, fapt dovedit de refuzul acestora de a da curs cererii de extrădare formulată de domnul Țării Românești.

În perioada 1459-1460, Dan pretendentul a emis mai multe acte pe care le-a validat cu un sigiliu propriu. Printre acestea se remarcă actul din 2 martie 1460¹². Cercetându-l din punct de vedere al normelor științei sfragistice constatăm că este un act cosigilat, respectiv este autentificat cu sigiliul emitentului (plasat în centru) și cu alte douăsprezece sigilii mai mici, atașate în dreapta și stînga celui central, aparținînd boierilor care-l susțineau.

Amintindu-se pagubele suferite de cetățenii Brașovului și de către locuitorii Țării Bîrsei, din partea oștilor lui Vlad Țepeș, Dan pretendentul cu boierii săi hotărăsc prin acest act să se confisce - pentru despăgubirea cetățenilor care l-au hrănit aproape un an de zile, pentru susținerea sa și pentru cîștigarea tronului Țării Românești - toate lucrurile și averile locuitorilor din Muntenia depuse la Brașov înainte de începerea ostilităților. În final emitentul conjura autoritățile din Țara Românească să nu se supere pe brașoveni pentru cele confiscate de el.

În legătură cu sigiliul lui Dan pretendentul Ion Bogdan a indicat dimensiunea (2,8 cm) și l-a descris în modul următor: "figura din mijloc reprezintă în dreapta un om încoronat cu sceptru și glob în mînă, la stînga un corb cu crucea în gură pe o stîncă și la mijloc un pom"¹³. Legenda: ПЕЧАТЪ ИОНАНО БОГДАНА ЧИНС (Sigiliul lui Io Dan voievod și domn).

Oprindu-se asupra înfățișării și evoluției sigiliului de majestate pe care-l consideră "sigiliu mare rotund care poartă în cîmp, ca emblema, imaginea suveranului înveșmîntat în mantie purtînd coroana pe cap și sceptru în mînă", profesorul Emil Vrîtosu s-a referit și la sigiliul lui Dan pretendentul¹⁴. După opinia acestui cercetător compoziția din sigiliul pretendentului Dan se apropie de stemele de tip majestate înfățișate în sigiliile suveranilor din Europa și constituia un amestec "o sinteză" a două tradiții sigilografice: respectiv a tradițiilor sigilografice muntene reprezentate de pasărea cu crucea în cioc, un arbore, ca și de legenda în limba slavă și tradiția sigilografică latino-ungare definită de personajul încoronat purtînd sceptru și glob¹⁵.

Considerăm că sigiliul lui Dan pretendentul este o sinteză, însă o sinteză a tradițiilor sigilare românești. Într-adevăr, în cîmpul său înțlnim atît stema principală a Țării Românești reprezentată de acvila cruciată, cît și tipul iconografic înfățișat, ca și la Mihail, printr-un singur personaj.

Apreciem că alcătuirea unei astfel de compoziții exprima preocuparea emitentului de a valida actul într-un mod cît mai veridic. Neavînd posibilitatea să-și confecționeze mai multe matrice sigilare (o parte dintre acestea se fabricau de obicei după ocuparea tronului), Dan pretendentul a reunit într-un singur tipar sigilar cele două tipuri sigilare (heraldic și iconografic) folosite în cancelaria Țării Românești.

Personajul din acest sigiliu este înfățișat într-o factură asemănă-

toare cu cele întâlnite în această categorie de izvoare sfragistice folosite în cancelaria Țării Românești, stemă care în sec. al XV-lea evoluează în sensul creșterii imaginii. Copacul care separa cele două cartiere ale câmpului sigilar (din pecetea pretendentului Dan) nu este altceva decât arborele gravat în toate sigiliile de tip iconografic românești.

Pasărea cruciată, ale cărei trăsături (penaj, bogat, cioc și ghiră puternice) o definesc a fi acvilă, fapt dovedit și de faptul că a fost plasată în mediul specific acestor categorii de zburătoare pe un vârf de munte, constituie, cum se știe, elementul specific al stemei heraldice a Țării Românești.

Locul pe care-l ocupă în sigiliu cele două compoziții, respectiv plasarea în locul prim din punct de vedere heraldic a acvilei, subliniază faptul că aceasta era stema principală a Țării Românești, gravată de obicei în sigiliul mare, în timp ce locul secund a revenit stemei de tip iconografic, care era într-adevăr în sec. XV-XVI stema secundară a țării.

După opinia noastră această pecete nu se putea compara cu sigiliile de tip majestate folosite în cancelaria Ungară. Cum se știe, în această cancelarie, ca și în cancelariile suveranilor din Europa centrală, sigiliul de tip majestate era sigiliul cel mai important. Având dimensiuni mari el înfățișa întotdeauna suveranul stând pe tron într-un cadru deosebit de ornamentat, cu motive arhitecturale menite a scoate în evidență solemnitatea.

Conținutul emblemei, cât și modul de confecționare : ceară, căușul, șnurul, modul de prindere de suport și felul în care au fost dispuse, în jurul sigiliului central, peceteile boierești dovedesc incontestabil faptul că acest izvor sfragistic se încadrează tradiției sigilografice românești.

Compoziția sa diferită față de exemplarele obișnuite, reflectă situația politică a epocii¹⁶, amintește poziția pe care o avea emitentul actualului din 1460. Privit în acest context, sigiliul lui Dan pretendentul este o primă formă de combinare a celor două steme ale Țării Românești, combinare care se va realiza însă ulterior într-o altă factură, prin plasarea acvilei cruciate deasupra copacului dintre cele două personaje.

NOTE

- 1 Robert Bautier, Echanges d'influence dans les chancelleries souveraines du Moyen Age d'après les types des sceaux de majesté, Academie des inscriptions et Belles-Lettres, compte rendu de seance de l'année 1968, extras.
- 2 Au făcut aprecieri în legătură cu acest tip : Bogdan Petriceicu Hasdeu, Istoria critică a românilor, în "Columna lui Traian", an. III ,

- 1872, nr.112 și numerele în continuare ; D.A. Sturdza, Dare de seamă despre colecțiunea de documente istorice aflate la Wiesbaden, București, 1888; V.A. Urechia, Schițe de sigilografie românească, București, 1891 ; idem, Notice sur les armoires du peuple roumain, Paria, 1902 ; P.V.Năsturel, Nova plantatio și regii României moștenitorii împăraților Bizanțului, în "Revista pentru istorie, arheologie și filologie", vol.XV, 1914, București,1915; Dan Cernovodeanu, Știința și arta heraldică în România, București, 1977, p.65-53 ; Maria Dogaru, Sigiliile de tip iconografic utilizate de domnia Țării Românești, în "Revista Arhivelor", an.XVI,vol.XLI, nr.3, 1978, p.334-337 etc.
- 3 Biblioteca Academiei R. S. România, fotocopii III/10 ; originalul se păstrează la Arh. St. Brașov, colecția Privilegii, nr.779.
  - 4 Damian P. Bogdan, Diplomatica slavo-romană din secolele XIV și XV, București, 1933, p.154.
  - 5 Vezi August Coulon, Service sigillographique et les collections d'emprentes de sceaux des Archives Nationales, Paris, 1916.
  - 6 Unii cercetători îi atribuie lui Petru Cercel (1583-1585), vezi G. D. Florescu, Un inel domnesc din veacul al XV-lea și câteva considerații nouă cu privire la neamul Basarabilor din acel veac, București, 1940, p.6.
  - 7 București, 1902, ediția a II-a revăzută 1905.
  - 8 *Ibidem*, p. Actele se conservă în colecția Steinner, Ab. I, a. b. 216,217.
  - 9 Evoluția grafică a imaginii și a semnificației acestei steme este descrisă de Ion Bogdan (*op.cit.*) și de alți cercetători pe care i-am menționat mai sus.
  - 10 Iohan Seyvert, Von der Wallachischen Wapen, în Privilegierte Anzeigen, Wien, 1766, p.168-185.
  - 11 Era fiul lui Dan al II-lea, fratele lui Vladislav al II-lea. Dan pretendent a fost ucis în aprilie 1460, când a pătruns în Țara Românească. Vezi N. Farga, Lucruri noi despre Vlad Tepeș, în "Convorbiri literare", p.85-86.
  - 12 Arh. St. Brașov, colecția Privilegii, 176.
  - 13 Ion Bogdan,*op.cit.*, p.327. Referitor la celelalte sigilii de boierii, pe care ne propunem să le prezentăm într-un studiu aparte, Ion Bogdan menționa:"celelalte peceți, în ceară albă și verde de 1,5 cm, printre ele se afla și aceea a vornicului Bogdan Doboca având în emblemă un vultur deasupra scutului".
  - 14 Emil Vrftosu, Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești, în Documente privind istoria României, Introducere, vol.II, București, 1956.
  - 15 După opinia lui Emil Vrftosu această influență maghiară era justificată de faptul că Dan pretendentul era în slujba regelui maghiar.
  - 16 Faptul că în sigiliul lui Dan pretendentul este înfățișat un singur personaj poate fi o dovadă a faptului că într-adevăr acest cuplu fi

reprezenta pe domn și fiul său asociat la domnie. În situația sa Dan pretendentul nu putea să facă aluzie la succesiunea tronului pe care încă nici nu-l ocupase.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DES SCEAUX DE TYPE ICONOGRAPHIQUE (XVe s.)

Résumé

Le type iconographique est un des types sigillaires employés dans les pays roumains, vivement discuté dans l'historiographie roumaine.

Apparu dès le XV-ème siècle (le premier sceau connu appartient au prince regnant Mircea l'Ancien - 1403) il va connaître une longue évolution qui s'étend jusqu'au XIX-ème siècle.

Le trait caractéristique des ces sortes des sceaux utilisés dans la chancellerie de la Valachie consiste dans la présentation de deux têtes couronnées séparées par une tige, image qui va évoluer à travers le temps. Ainsi les deux têtes agrandies seront devenues des bustes, puis des personnages, car la tige s'est transformée dans une fleur de lys, une plante, puis un arbre. Il y a aussi quelques exceptions dans le sens de la présentation d'un seul personnage. Dans l'article de dessus, l'auteur communiquait des dates par rapport à un sceau inconnu appartenant à Michel, corégent de Mircea, ayant dans l'emblème un buste couronné, en profil de gauche. On fait aussi des références au sceau de type iconographique appartenant à Dan le Pretendant (1470).